

Varhaník, Jiří

Zemřel Bořivoj Nechvátal (3.1.1935 – 5.3.2024)

Archaeologia historica. 2024, vol. 49, iss. 1, pp. 403-405

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80172>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20240723

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Zemřel Bořivoj Nechvátal (3. 1. 1935 – 5. 3. 2024)

Dne 5. března nás navždy opustila vynikající osobnost české medievistiky, archeolog PhDr. Bořivoj Nechvátal, CSc.

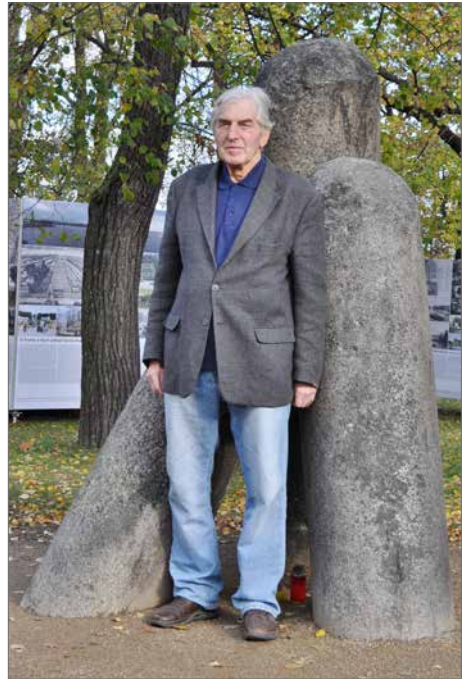
Narodil se v Berlíně, kde jeho otec působil jako konzulární úředník ministerstva zahraničí. Po zániku druhé republiky 15. března 1939 se celá rodina přestěhovala do Prahy, kde od roku 1941 navštěvoval obecnou školu v Praze XVIII – Střešovicích, později Reálné gymnázium v Praze X – Karlíně. Jeho spolužákem zde byl pozdější renomovaný stavební historik František Kašička. Bořivoj Nechvátal ukončil středoškolská studia maturitou v roce 1953. Již v době gymnaziálních studií projevoval zájem o historii a pracoval jako brigádník na výzkumu Strahovského kláštera, vedeném Dobroslavem Líbalem.

V letech 1953–1958 studoval historii a prehistorii na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze. K utváření jeho vědeckých zájmů přispěli přední pedagogové – archeologové Jan Filip, Jan Eisner a Rudolf Turek, při studiu historie pak František Graus, František Kavka, František Kutnar, Josef Havránek a Josef Polišenský. Během studií pracoval po několik sezón na archeologickém výzkumu v Sekance, zaniklém městečku Ostrovského kláštera při soutoku Sázavy a Vltavy.

Již od třetího ročníku svého studia spolupracoval v roce 1956 na poloviční úvazek na výzkumu Pražského hradu pod vedením Ivana Borkovského. Po dokončení studií v roce 1958 nastoupil do tehdejšího Archeologického ústavu ČSAV v Praze, kde zůstal po celou svou další vědeckou dráhu až do svého pozdního věku, kdy zde ještě působil jako emeritní vědecký pracovník. Na jeho diplomovou práci z roku 1958 navázala studie „Hospodářské postavení Loun v polovině 16. století“, otištěná ve *Sborníku archivních prací* (sv. 16, 1966), zaměřená především na hmotnou kulturu. V roce 1968 dosáhl vědecké hodnosti kandidáta věd.

V rámci své činnosti v Archeologickém ústavu ČSAV prováděl zpočátku různé záchranné výzkumy, později se věnoval rozsáhlejšími akcím, jako byl výzkum tvrzí v Ervěnicích u Mostu (1960–1961), slovanského hradiště v Branišovicích u Českých Budějovic (1962), středověké tvrze v Tleskách u Rakovníka (1962), středověkých studní a odpadních jímek v Plzni (1963). Pozoruhodné výsledky přinesl dlouhodobý výzkum v Radomyšli u Strakoníc, zaměřený na rozsáhlé raně středověké pohřebiště, románský kostel a johanitskou kurii (1963–1968). Kromě toho se zabýval výzkumem slovanského hradiště v Šárce (1967), raně středověkého hradiště ve Vrbně u Mělníka (1969–1970), středověkého kostela sv. Markéty ve Strakonících (1995–1996) a výzkumem v poloze Tomanovna v Radomyšli (1999 a 2002).

Z jeho početných prací zaměřených převážně na problematiku slovanské a středověké archeologie, publikovaných též v zahraničí, je třeba vyzdvihnout studie o skle a dlaždicích, které zpracoval spolu s D. Hejdovou, publikované v *Památkách archeologických* (1967, 1970). Další jeho prací, věnovanou tentokrát hmotné kultuře městského prostředí, byla *Středověká studna v Plzni – Solní ul.* (1976).

„Kniže vyšehradské“ před Čertovým kamenem na Vyšehradě. Foto J. Varhaník, 2019.

Významným přelomem v jeho vědeckém životě bylo pověření archeologickým výzkumem Vyšehradu v roce 1966, jemuž se pak trvale věnoval. Jeho hluboký a všestranný zájem o tuto lokalitu, kde měl své detašované pracoviště, vynesl Bořivoji Nechvátalovi přízvisko „kníže vyšehradské“. O této významné pražské památce zpracoval celou řadu publikací, a to nejen se zaměřením na archeologickou problematiku. První z nich byla kniha *Vyšehrad* v nakladatelství Odeon v roce 1976, další u téhož nakladatelství byla reprezentativní publikace *Vyšehrad pohledem věků*, připravená ve spolupráci s Františkem Kašičkou v roce 1985. Dále je jeho dílem *Průvodce vyšehradským hřbitovem*, který vyšel ve dvou vydáních v letech 1981 a 1991, vedle toho *Vyšehrad. Stručný průvodce* z roku 1983 v edici Památníky naší minulosti. Následoval *Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla*, vydaný v edici Církevní památky, sv. 15 (1995; 2002, doplněné a rozšířené vydání).

Se svým někdejší spolupráčkem z karlínského gymnázia F. Kašičkou zpracoval celou řadu příspěvků, studii i samostatných publikací věnovaných stavebnímu vývoji jak Vyšehradu, tak i dalších středověkých památek, tvrzí, hradů, hrádků a kostelů. Výsledky dlouholetého výzkumu byly shrnuty nejprve v práci *Radomyšl – proměny městečka* (1983). V edici nakladatelství Odeon věnované městským památkovým rezervacím vydali spoluautoři knihu zabývající se historickým jádrem města Lokte (1983). Bohužel z časových důvodů nedošlo v této ediční řadě na připravovanou monografii Prachatic. Vedle toho autoři vydali několik knih věnovaných drobným středověkým a raně novověkým panským sídlům *Tvrze a hrádky na Strakonicku* (1986); *Tvrze a hrádky na Prachaticku* (1990); *Hrady, hrádky a tvrze na Písecku* (1995) – stať o hradech v této publikaci zpracoval T. Durdík. Druhé vydání práce *Hrady, hrádky a tvrze na Strakonicku, Blatensku a Vodňansku* (2014) bylo podstatně rozšířeno jak o hrady, tak o celou řadu dalších lokalit a o početná vyobrazení. Zamýšlená, podobně zaměřená práce *Tvrze a hrádky na Českokrumlovsku* nenašla své nakladatelství.

Archeologický výzkum v Radomyšli byl zevrubně zpracován v publikaci *Radomyšl. Raně středověké pohřebiště* (1999). Jak bylo pro Bořivoje Nechvátala charakteristické, jeho zájem se neomezoval pouze na problematiku tamního dlouholetého výzkumu. S městysem Radomyšlí navázal velice úzký vztah a v roce 1991 se podílel na založení Nadace historie Radomyšle. Z pozůstalosti zdejšího rodáka dr. B. Lifky (1900–1987) připravil k vydání jeho životní dílo *Radomyšl. Dějiny jihočeského městečka a jeho okolí* (1993), které obsahuje mimo jiné malé dějiny Suverénního řádu maltézsých rytířů. Radomyšli byla dále věnována autorova publikace *Z dějin Radomyšle* (2019), která vyšla u příležitosti stého výročí vzniku Československa a obsahuje přehled dějin obce od pravěku až po vznik samostatného státu v roce 1918.

Rozsáhlá byla autorova popularizační činnost. V roce 1974 uspořádal ve spolupráci se Správou Národní kulturní památky Vyšehrad výstavu *Vyšehrad v obraze staletí*, která shromáždila soubor k ikonografii Vyšehradu. Ve spolupráci s Muzeem hlavního města Prahy připravil Bořivoj Nechvátal stálou expozici *Dějiny Národní kulturní památky Vyšehrad* (1970–1995), s muzeem také v roce 2006 připravil novou stálou expozici *Historické podoby Vyšehradu*. Téma Vyšehradu se opakovaně uplatnilo v autorově spolupráci s filmem. Podílel se na dokumentárním filmu *První český král* (1984), dále pak na cyklu *Toulky po Praze* (1984–1987) a středometrážním filmu *Vyšehrad*.

Spolu s Královskou kolegiátní kapitulou sv. Petra a Pavla založil v roce 1992 periodický sborník *Královský Vyšehrad*, který přinesl ve čtyřech svazcích na 100 studií a článků z dějin Vyšehradu.

Souhrnné zpracování dlouhodobých výzkumů na Vyšehradě autor soustředil v obsáhlé trilogii *Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla. Archeologický výzkum* (2004); *Rotunda sv. Martina a bazilika sv. Vavřince. Archeologický výzkum* (2009); *Vyšehrad. Knížecí a královská akropole. Svědectví archeologie* (2015). Na zpracování pravěkých nálezů se podílel V. Moucha, středověkých L. Varadzin.

Jeho činnost v Radomyšli a především na Vyšehradě byla oceněna 19. června 1998 v Římě vysokým vyznamenáním Croix de l'Ordre „Pro Merito Melitensi“ generála Suverénního řádu maltézsých rytířů. V roce 2015 mu byla udělena medaile A. Podlahy za archeologický výzkum Vyšehradu pražským arcibiskupem a českým primasem kardinálem Dominikem Dukou.

Rovněž je třeba zdůraznit jeho občanské postoje a společenské aktivity v době totalitního režimu. Spolu s R. Turkem zabránil vystěhování cenné knihovny Vyšehradské kapituly mimo Prahu. V letech 1984–1987 byl vyšetřován StB, doma i na pracovišti mu byl odposloucháván telefon a prohlížena pošta. Společně se svou manželkou doc. MUDr. Alenou Lobovskou, CSc., se úspěšně angažoval proti záměru zrušit *Památky archeologické*, jeden z nejstarších archeologických časopisů na evropské pevnině (1854), který připravovali někteří členové ČSAV.

V roce 1995, když přesluhoval pět roků, odešel do důchodu, ale ještě dlouho potom působil na svém vyšehradském pracovišti, kam v posledních letech ze zdravotních důvodů dojížděl svým vozem.

Bohužel, přes naléhání přátel, Bořivoj Nechvátal nepřikročil k sepsání svých pamětí. Navždy jsou tak ztraceny nikde nepublikované příhody ze života jak jeho mnoha kolegů z oboru, tak dalších osob, s nimiž se v rámci svého dlouhého života setkal, které podával s mnoha podrobnostmi, ale vždy s noblesou sobě vlastní.

Bořivoj Nechvátal bude dále žít ve vzpomínkách jeho přátel.

Čest jeho památce!

Jiří Varhaník

Autorova bibliografie za léta 2005–2019 byla otištěna v AH 45, 508–510, předchozí v AR XLVII, 163–170, a v AR LVI, 884–886, výběrová bibliografie v AH 40, 301–305.